

EL DR. SIMARRO: FLAIXOS D'UNA VIDA

*Heliodoro Carpintero i Capell**

La psicologia, com a ciència i com a tecnologia sobre la ment i la conducta humanes, s'ha desenvolupat a Espanya de manera extraordinària en l'últim quart de segle i com a disciplina universitària ha complit ja un segle.

L'any 1902, el metge valencià Lluís Simarro obtingué la càtedra –que s'acabava de crear– de Psicologia Experimental a la Universitat de Madrid. Esdevingué així un dels fundadors de la nostra tradició científica en psicologia. I val a dir que la psicologia, al nostre país, no seria el que és sense la referència al Dr. Lluís Simarro. Veiem alguns flaixos de la seua vida.

FLAIX núm. 1: Cent anys de la càtedra de Psicologia a la Universitat de Madrid

El valencià Lluís Simarro fou el primer catedràtic de Psicologia de la universitat espanyola, en guanyar el 1902 l'única càtedra creada aleshores a tot el país a la Universitat de Madrid. I no sols fou un dels fundadors de la nostra tradició científica en psicologia, sinó que també assolí un paper rellevant en la vida social de l'època.

Els seus col·legues, deixebles i continuadors desenvoluparen, des dels anys 20 del segle passat, importants avenços en psicotècnica, aplicada a resoldre problemes i necessitats socials. Hi destaca la labor de dos grups o *escoles*: un a Barcelona i l'altre a Madrid, ben aviat coneguts internacionalment. Un tercer grup, també important, fou l'integrat en l'escola de Cajal, que s'ocupà de temes propis de neurociència.

* Catedràtic de Psicologia de la Universitat Complutense. Primer degà de la Facultat de Psicologia de València.

La Guerra Civil (1936-1939) significà, però, un tall definitiu, i gran part dels psicòlegs es van exiliar a Llatinoamèrica per tal de portar-hi endavant una gran tasca de suport i reforç de les tradicions locals i impulsar-hi el desenvolupament professional de la psicologia. Ací, mentrestant, la psicologia estigué durant anys reabsorbida per la filosofia i, a partir de 1945, es posà en marxa un lent procés de recuperació, amb la creació d'algunes institucions i serveis fins que, el 1968, es fundà la carrera universitària de Psicologia al nostre país.

L'any 1980, a Madrid, va obrir les portes la primera Facultat de Psicologia, aiat seguida per les de Barcelona i València, alhora que es constituïa la primera organització professional: el Col·legi Oficial de Psicòlegs. Així arribem als nostres dies, en què la psicologia, després d'un segle d'esforços, ha aconseguit un enorme desenvolupament científic i professional.

FLAIX núm. 2: Cronologia del doctor Lluís Simarro i Lacabra

- 1851. Naix a Roma. Fill del pintor valencià Ramon Simarro i Oltra.
- 1854. Moren els seus pares. La seua família, establerta a Xàtiva, l'envia com a estudiant intern al Col·legi de Nobles de Sant Pau, a València.
- 1869. Intervé en els avalots republicans del moment.
- 1873. Pren part activa en el moviment cantonalista. Estudia Medicina a València, però conclou els estudis a Madrid.
- 1874. Llicenciat en Medicina. Ensenya a l'Escuela Práctica Libre de Medicina y Cirugía dirigida per P. González Velasco.
- 1875. Tesi doctoral: «Relaciones materiales entre el organismo y el medio como fundamento de una teoría general de la higiene». S'encarrega de la secció d'Higiene a l'Anfiteatro Anatómico Español.
- 1876. Metge per oposició a l'Hospital de la Princesa. Professor en la recentment fundada Institución Libre de Enseñanza.
- 1877. Director del manicomi de Santa Isabel a Leganés (Madrid), on, després de topar amb les autoritats eclesiàstiques que el regenten, presenta la dimissió el 1879.
- 1880-85. Estada a París. Allà coneix Nicolás Salmerón i estudia amb Charcot, Ranvier i Duval, entre d'altres.
- 1885. S'estableix a Madrid i obre el seu propi consultori de neuropsiquiatria.
- 1887. Contrau matrimoni amb Mercedes Roca, de família valenciana.
- 1888. Comença a impartir classes de psicologia fisiològica al Museo Pedagógico Nacional.

- 1892. Oposita a la càtedra d’Histologia Normal i Anatomia Patològica de la Facultat de Medicina de Madrid, que obté finalment Santiago Ramón y Cajal, amic i rival alhora.
- 1893. Es reincorpora, com a metge supernumerari –sense sou– a l’Hospital de la Princesa.
- 1894. Funda, al Museo Pedagógico, el primer laboratori d’antropologia pedagògica d’Espanya, on desenvolupa estudis de fatiga escolar.
- 1902. Obté la recentment creada càtedra de Psicologia Experimental a la Facultat de Ciències de la Universitat Central.
- 1903. Professor de psicopatologia en la nova Escola de Criminologia de Madrid.
- 1907. Membre de la Junta para la Ampliación de Estudios y Investigaciones Científicas.
- 1909. Intervé, activament, en la campanya de defensa pública del mestre anarquista Francesc Ferrer i Guàrdia.
- 1910. Publica el seu únic llibre: *El proceso de Ferrer y la opinión europea*.
- 1913. Pren part en la campanya en defensa de la llibertat de consciència, en contra del Decret del catecisme. Funda la Liga para la Defensa de los Derechos del Hombre y del Ciudadano. És nomenat Gran Mestre de la maçoneria espanyola.
- 1921. Mor a Madrid. Deixa gran part dels seus béns a una fundació per tal de promoure l’estudi i el desenvolupament de la psicologia.

FLAIX núm. 3: Simarro, anys de formació

Lluís Simarro, que havia nascut en el regnat d’Isabel II, conegué les guerres carlines, diversos pronunciaments militars, l’agitació colonial, la guerra d’Àfrica i l’inici de la modernització, amb l’aparició del ferrocarril i els nous plans d’estudis. Enfront dels grups conservadors, Simarro se significà ben aviat com una figura radical i republicana, defensor a ultrança del lliure pensament i de la ciència positiva, la qual cosa l’enfrontà a les mentalitats immobilistes i conservadores.

La Revolució de 1868, amb la caiguda de la monarquia d’Isabel II, l’impulsà a participar activament en la Junta Revolucionària, segurament induït pel seu mestre Vicent Boix (1813-80), «lo trobador del Túria», historiador i poeta, membre de la Junta del Cantó Valencià (1873).

Jove estudiant de medicina d’orientació positivista, defensà les seues idees a l’Ateneu Valencià. L’enfrontament amb un dels seus professors, l’obligà a traslladar-se a Madrid per continuar-hi els estudis, on finalment es llicencià.

FLAIX núm. 4: L'entorn familiar

La mort del seu pare, seguida del suïcidi de la seua mare, el deixaren orfe amb tan sols tres anys d'edat. Alguns familiars i amics, com ara el pintor Madrazo o Beatriz Tortosa, dama il·lustrada de l'alta societat valenciana, l'aixoplugaren.

Més tard i mitjançant la Sra. Beatriz, conegué la que seria la seua esposa, Mercedes Roca, amb qui no tingué fills. A la seua casa del carrer del General Oraa, de Madrid, passaren temporades alguns alumnes i amics, com el neuròleg Nicolás Achúcarro, o el poeta Juan Ramón Jiménez i, anys més tard, la seua fillola Marina Romero, qui conviví amb ell fins al dia de la seua mort i li féu de subjecte experimental en l'aplicació de diferents tests.

Juan Ramón Jiménez el recordava així:

Don Luis Simarro me trataba como a un hijo. Me llevaba a ver personas agradables y venerables: Giner, Sala, Sorolla, Cossío; me llevaba libros, me leía a Voltaire, a Nietzsche, a Kant, a Wundt, a Spinoza, a Carducci. ¡No sé las veces que alejé de mi alrededor, dándome voluntad y alegría, la muerte imaginaría! Más tarde, muerta su mujer, la bella y buena Mercedes Roca, me invitó a pasar un año en su casa... Nunca olvidaré aquellas tardes de invierno –nieve, frío, lluvia, alrededores solitarios–, cuando inesperadamente, a última hora, veía yo llegar, desde mi ventana, hasta el jardín tristán, la lenta berlina de Simarro.

Libros de Madrid, Prosa, 2001.

FLAIX núm. 5: Formació i primers treballs

Es va llicenciar en Medicina el 1874. Corrien els temps de la Primera República, d'agitació política i d'entrada d'idees evolucionistes i positivistes.

Simarro, intel·lectual i europeïsta, discutia a l'Ateneu, ensenyava a l'Escuela Práctica Libre de Medicina y Cirugía, dirigida per Pedro González de Velasco (1815-1882), amic del francès Broca, i va fundar el Museo Antropológico i la Sociedad Antropológica Española. En aquesta escola, sota el lema d'*experimentació*, també ensenyaren Federico Rubio (cirurgià), Carlos María Cortezo (metge), Rafael Ariza (otorinolaringòleg), Joaquín González Hidalgo (zòleg), Juan Vilanova Piera (geòleg).

Féu la tesi doctoral sobre higiene i organitzà la Secció d'Higiene de l'Anfiteatro Anatómico Español. També, des del primer moment, col·laborà amb Francisco Giner en la Institución Libre de Enseñanza (1876), l'ideari de la qual compartia i d'on va ser accionista i professor. També escrivia en el *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*.

Va ser metge a l'Hospital de la Princesa, després director del Manicomi de Santa Isabel, d'on va dimitir per discrepàncies amb les autoritats del centre, el 1879, i va decidir anar-se'n a París per tal d'ampliar estudis: «Yo necesito ir a París, y después... a donde haga falta» és una frase de Simarro que recordava el Dr. Cortezo. Allà va passar cinc anys (1880-1885) estudiant amb neuròlegs i psiquiatres, com Mathías Duval, Louis A. Ranvier, Valentin Magnan i Jean-Martin Charcot. Aquest últim –mestre també de Freud– reclamava una adequada preparació psicològica per a exercir la psiquiatria. Durant la seua estada a París, segons sembla, es va afiliar a la maçoneria i freqüentà tertúlies d'exiliats republicans, alhora que consolidava la seua amistat amb Nicolás Salmerón, expresident de la Primera República i figura destacada de la filosofia krausista.

Va retornar a Madrid (1885) com a psiquiatra i neurohistaòleg, i va ensenyar a Cajal el nou mètode de tintura del sistema nerviós, ideat per Camillo Golgi (1873). Després, es va reincorporar a l'Hospital de la Princesa i va impartir docència en la Institución Libre de Enseñanza i en el Museo Pedagógico, dirigit per M. B. Cossío. També va fer classes de psicologia i va organitzar un Laboratorio d'Antropología Pedagógica (1894). Deplorava la manca de bon ambient a Espanya per a la investigació: «las obras del genio exigen siempre la colaboración del medio».

Es va guanyar fama de bon clínic (1831-1886). Va elaborar importants informes forenses, entre els quals hi havia el del rector Cayetano Galeote, que va assassinar el bisbe de Madrid, Narciso Martínez Izquierdo. També va treballar al seu laboratori privat, amb deixebles com Achúcarro i G. R. Lafora, va reunir una gran biblioteca i es va enfrontar a Cajal, sense èxit com sabem, per la càtedra d'Histologia i Anatomia Patològica de la Universitat de Madrid (1892). Va conrear amistat amb pintors com J. Sorolla o E. Sala i poetes com J. R. Jiménez.

FLAIX núm. 6: Simarro, la càtedra, la seua obra i els seus deixebles

L'any 1902 Simarro guanyà –com bé sabem– la càtedra de Psicologia Experimental de la Facultat de Ciències de la Universitat de Madrid. A les acaballes del segle XIX, sorgeixen nous aires en ciències socials: Manuel Sales i Ferré (1843-1910) obtingué la càtedra de Sociologia (1898) i Manuel Antón, la d'Antropologia (1890).

Simarro, per la seua banda, va donar a conèixer la nova psicologia i va recomanar el *Manual de Psicología* de Wilhelm Wundt. Més tard, va prologar l'obra de Theodor Ziehen *Compendio de Psicología Fisiológica* (1910). Partidari de l'evolucionisme i l'associacionisme, va ensenyar les doctrines d'autors com W. James, F. Galton, l'esmentat T. Ziehen o W. Bechterev .

Les seues classes eren de molta concurrència i comptà amb l'ajuda de Cipriano Rodrigo Lavín. També exercí gran influència en autors com Martín Navarro, José Verdes Montenegro, Juan Vicente Viqueira i els ja esmentats Achúcarro i Lafora. Viqueira ha conservat apunts d'un curs del mestre en el seu llibre sobre *La psicología contemporánea*.

FLAIX núm. 7: Ciutadà Simarro

Els interessos de Simarro no es limitaren a la càtedra. Volgué intervenir, com a científic i ciutadà, en la vida social del país. Així, promogué l'Asociación Española para el Progreso de las Ciencias i fou, des de bon començament, membre de la Junta per a la Ampliación de Estudios (1907), tot assessorant i avaluant projectes.

Participà en la Liga Monista, inspirada per Haeckel i Ostwald, que defensava una visió científica del món, i en la Fédération Internationale de la Libre Pensée i, com a tal, fou un aferrissat opositor a la pena de mort. La maçoneria espanyola el nomenà Gran Mestre.

Organitzà una gran campanya en defensa de Francesc Ferrer i Guàrdia, fundador de l'Escola Moderna de Barcelona, que fou acusat de promoure, com a agitador social, la Setmana Tràgica de Barcelona, el 1909. Amb tot i això, no pogué evitar-ne l'afusellament, però la campanya a favor de Ferrer tingué un gran ressò internacional i acabà amb la influència política de Maura. El seu llibre *El proceso Ferrer y la opinión europea* (1910) aspirava a seguir el model de Zola en l'afer Dreyfus que havia passat uns anys abans.

Llançat a l'activitat pública, fundà la Liga para la Defensa de los Derechos del Hombre y del Ciudadano, des de la qual defensà el pacifisme, la llibertat de consciència, l'acció dels sindicalistes condemnats arran de la vaga general de 1917, i donà suport a les crítiques d'Unamuno a la Corona en ocasió de la Primera Guerra Mundial.

El seu últim i gran gest com a científic i ciutadà fou deixar la major part de la seua fortuna i la seua biblioteca personal per tal de crear una fundació que contribuiria a l'estudi i el desenvolupament de la psicologia científica a Espanya. La Fundació es constituí el 1927, però el projecte es veié truncat per la Guerra Civil. Finalment, adscrita a la Fundació General de la Universitat Complutense de Madrid, els seus llibres s'incorporaren a la Biblioteca de la Universitat i els seus fons han fet possible la dotació d'ajudes i beques per a la investigació.

FLAIX núm. 8: La psicologia a Espanya durant el primer terç del segle XX

LES PRIMERES ESCOLES

Dues escoles centren el desenvolupament de la psicologia científica en aquesta època: una a Madrid i l'altra a Barcelona.

A Madrid, l'aportació de Simarro consolidà els esforços anteriors de Giner en la Institución Libre de Enseñanza i trobà un suport extern en l'obra de Cajal, que crea un importantíssim cos de coneixements sobre el sistema nerviós.

A Barcelona hi hagué un focus d'irradiació paral·lel, centrat en l'entorn del biòleg Ramon Turró i Darder. No es pot parlar d'escoles *rivals*, atès que ambdues compartiren informes, fòrums i publicacions, i una i l'altra acabaren desenvolupant una línia comuna de treball en psicologia aplicada. Així, l'escola de Madrid tingué una orientació clínica (pedagogia terapèutica, rehabilitació d'invàlids del treball...) i una forta influència de la neurohistologia (una mena de «psicologia molecular»). En canvi, a Barcelona dominà un model biològic que menà a estudiar processos molars de conducta (coneixement, motivació, autoregulació, pensament...) i la seua orientació fou marcadament experimental.

LA PSICOTÈCNIA

L'any 1914 es fundà, a Madrid, el Patronato Nacional de Anormales, amb figures com Achúcarro i Lafora, per tal d'impulsar la pedagogia terapèutica i la psicopatologia infantil.

El 1918, a Barcelona, es constituí l'Institut d'Orientació Professional, dependent de l'Ajuntament i de la Diputació Provincial, amb la destacada intervenció d'Emili Mira i López, amb l'objectiu de seleccionar professionals com conductors, policies, etc. i orientar els joves treballadors. A més, s'hi va crear un laboratori que permetia desenvolupar estudis experimentals.

El 1922, a Madrid, es creà l'Instituto de Reeducación Profesional de Inválidos del Trabajo. El metge Antonio Oller el dirigia i l'enginyer César de Madariaga s'hi ocupava dels serveis d'orientació professional.

El 1924, el govern de Primo de Rivera organitzà un servei d'orientació i selecció professional per tal de millorar les condicions dels treballadors. Hi cooperaren G. R. Lafora i, amb ell, José Germain i Mercedes Rodrigo.

El 1925, Fernando M. Palmés, jesuïta, fundà el Laboratori Psicològic i Pedagògic al Col·legi de Sant Ignasi de Sarrià (Barcelona).

El 1927, Emili Mira va passar a ser director de l'Institut de Formació Professional de Barcelona. A l'institut, feien conferències Edouard Claparède, Henri Piéron, Albert Michotte i Wolfgang Köhler, entre d'altres,

El 1928, arran de la constitució de l'Estatut de Formació Professional, es consolidaren sengles centres: un a Madrid i l'altre a Barcelona, sota la forma d'instituts d'orientació professional. A més, es van crear un conjunt d'oficines-laboratori, que depenien d'aquests instituts, disseminades per tot el país, i constituïen l'anomenada xarxa nacional de selecció professional.

Amb l'arribada de la Segona República, l'Institut barceloní restà adscrit a la Generalitat de Catalunya, mentre que el de Madrid passava a convertir-se en l'Institut Nacional de Psicotècnia, el 1934, amb l'objectiu de formar tècnics per a les oficines-laboratori d'orientació i selecció de professionals.

D'altra banda, a Barcelona, el 1921, es va reunir el II Congrés Internacional de la Societat Internacional de Psicotècnia (fundada l'any anterior) i, el 1930, s'hi tornà a reunir el VI Congrés. Poc després, s'iniciaven els preparatius per al XI Congrés Internacional de Psicologia Científica, que s'hauria d'haver realitzat el 1936 a Madrid.

Pel que fa a la difusió de les investigacions en el món de la psicologia, es publiquen articles i col·laboracions en *Archivos de Neurobiología* i en les revistes de *Pedagogía*, la *Revista de Occidente*, *Organización Científica* i, des de 1932, en la *Revista de Psicología y Pedagogía*, dirigida per E. Mira i J. Xirau. Tot això amb el suport d'una sèrie d'editorials com Jorro, Morata, Revista de Occidente, Beltrán, Espasa-Calpe, Labor...

FLAIX núm. 9: Psicòlegs a l'exili

La Guerra Civil (1936-1939) marca el final d'una etapa de progrés i europeïtzació del país, i molts professionals i investigadors de tots els àmbits hagueren d'exiliar-se. En psicologia aquest exili tingué efectes devastadors per a nosaltres, encara que els emigrats contribuïren àmpliament a l'avenç de la psicologia en els països llatinoamericans on s'establiren. Així:

A Mèxic, G. Rodríguez Lafora investigà i fundà l'Instituto de Estudios Médicos y Biológicos (1941). José Peinado també hi treballà en psicologia clínica i psicopedagogia.

A Veneçuela, Guillermo Pérez Enciso inicia la carrera de psicologia i tingué col·laboradors com José Peinado i Francisco del Olmo.

Al Brasil s'instal·là Emili Mira (Rio de Janeiro), on dirigí l'Instituto de Seleção e Orientação Profissional (ISOP), organitzà cursos de psicotècnia, publicà llibres i influí en tot Llatinoamèrica.

Al'Argentina arribà Àngel Garma, el primer psicoanalista espanyol i s'instal·là a Buenos Aires (1938), on formà professionals i fundà l'Asociación Psicoanalítica Argentina (1942) i la *Revista de Psicoanálisis* (1943), i desenvolupà estudis clínics. Allà també ensenyà i investigà el psicobiòleg Joan Cuatrecasas.

A Colòmbia es va exiliar Mercedes Rodrigo i fundà, a la Universitat Nacional de Colòmbia, l'Institut de Psicologia Aplicada, a partir del qual es creà la llicenciatura en Psicologia (1948). El 1950, hagué d'emigrar a Puerto Rico, on acabà els seus dies.

A Guatemala, Antonio Román-Durán fundà els estudis de psicologia.

I molts altres que també s'exiliaren –temporalment o definitiva– i realitzaren contribucions rellevants als països d'acollida, com ara els psiquiatres Julián de Ajuriaguerra (a Suïssa i França) i Dionisio Nieto (a Mèxic), el neuròleg Rafael Lorente (als Estats Units)...

L'obra d'aquests investigadors bastí de renom internacional la tradició psicològica hispana durant dècades.

FLAIX núm. 10: Reconstrucció de la tradició psicològica espanyola

Acabada la Guerra Civil, s'imposà a Espanya una filosofia escolàstica als centres educatius. Al Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC) i a la Universitat de Madrid féu valer els seus criteris Manuel Barbado, OP, defensor d'una filosofia basada en la doctrina de Sant Tomàs.

La reconstrucció, però, de la tradició científica la inicià el Dr. Germain, deixeble d'Ortega y Gasset i del Dr. Lafora. Així, el 1946, fundà la *Revista de Psicología General y Aplicada*, sobre una anterior de *Psicotecnia* (1939-45). El 1948 i per indicació de l'italià Agostino Gemelli, OFM, se li va encarregar la direcció del Departament de Psicologia Experimental en el si del CSIC. Aquest fou el punt d'irradiació des del qual renaixeria la psicologia científica espanyola, potenciant la formació de tècnics, l'adaptació de proves –en especial per a seleccionar pilots i conductors–, i fou el germen de la posterior psicologia universitària. Hi col·laboraren Yela, Pinillos, Siguan, Secadas, Úbeda, Pertejo i Forteza, entre d'altres.

Germain fundà, el 1952, la Societat Espanyola de Psicologia (SEP) i, el 1953, l'Escola de Psicologia i Psicotècnia de la Universitat de Madrid, de la qual fou vicedirector, amb el professor Zaragüeta de director, i formà un important nombre de professionals, alhora que esdevingué model de la creada, anys després, a Barcelona (1964).

La posada en marxa dels estudis de psicologia generà l'elaboració de manuals generals –Pinillos, Cruz Hernández...– i d'estudis especialitzats –anàlisi

factorial de Yela, psicologia organitzacional de Siguan, estudis de desenvolupament de Secadas...–, així com l'elaboració de tests i proves diverses –Yela, Secadas, Pinillos, García Yagüe, grups TEA i MEPSA...

Paral·lelament, hi hagueren treballs sobre dinàmica cerebral –Justo Gonzalo–, d'estimulació intracraneal –J. M. R. Delgado–, d'història de la psicologia –P. Iriarte–, etc.

Professionalment, els psicòlegs es varen anar incorporant a empreses importants i ocuparen llocs tècnics en els instituts provincials de psicologia i psicotècnia, actualment ja extingits.

Finalment, i després d'un llarg procés, el 1968, es creà la llicenciatura en Psicologia, dintre les facultats de Filosofia i Lletres i, el 1980, hi hagué ja la primera Facultat de Psicologia independent. Alhora i també després d'una sèrie d'esforços, el 1980, es creà el Col·legi Oficial de Psicòlegs.

Des d'aquell moment, el desenvolupament de la ciència psicològica ha estat enorme i, avui en dia, hi ha una munió de professionals treballant en l'administració i en empreses privades i públiques, així com en la docència universitària i no universitària, mentre que un gran nombre d'investigadors realitzen i publiquen estudis en revistes especialitzades d'ací i de fora.

¿Hauria estat això possible, igualment, sense la figura i l'obra del Dr. Simarro i la tasca que desenvolupà des de la seua càtedra de Psicologia Experimental, ara fa ja més d'un segle? Pot ser sí o pot ser no. Al Sr. Lluís Simarro, però, li devem haver estat un clar i insubstituïble referent –a Espanya i a Europa– per a la construcció de la ciència psicològica. Això sense cap mena de dubte.